

ἀναίσθητος καὶ ἄδακρυς· ἐνθυμούμαι μόνον ὅτι ἡ ὑπηρετίς ἐλθοῦσα ἐκ νέου μὲ εἰδοποίησεν ὅτι ὁ Πέτρος ἀνέμενε τὰς διαταγὰς μου.—Θὰ τὸν κράξω, ἀπεκρίθη.—Καὶ σπεύσασα ἐνεδύθη. Μετὰ ταῦτα ἔγραψα πρὸς τὸν θεὸν μου πρᾶγματτα ἀσυνάρτητα, ὅ,τι κατέβη τὴν ὥραν ἐκείνην εἰς τὴν κεφαλὴν μου. «Ναί, ἔλεγα, ἠγάπησα, ἐπάλαισα. Ἐπεθύμουν νὰ εἶναι εὐτυχής ἡ Λουίζα καὶ χάριν τούτου ἐθυσίατα καὶ αἰσθημα, καὶ εὐτυχίαν, καὶ ὁλόκληρον τὴν ζωὴν μου... Δυστυχῶς ὁμως τὰς θυσίας ταύτας κατέστρεψε στιγμὴ ἀδυναμίας. Ὁ Ροβέρτος μὲ ἠγάπα καὶ τὸν ἀπέδωλον χάριν τῆς Λουίζης. Καθ' ἡμέραν ἐβλεπόν τὴν εὐτυχίαν των, καὶ τηκομένη ἐπροσπάθουν νὰ φαίνομαι φαιδρά. Ἡθέλησα δὲ ν' ἀπομακρυνθῶ ὅχι ὡς ἔχουσα τύψιν συνεδήσεως, ἀλλὰ διὰ ν' ἀποφύγω τὸν κίνδυνον. Καὶ ἐγὼ δὲν ἐννοῶ πῶς ἐνῶ ἔμελλε ν' ἀναχωρήσω. μ' ἐξέφυγε τὸ μυστικόν μου... Ἰδετε τὴν πρώτην μου ἀδυναμίαν... καὶ σὰς ἀφίνω νὰ εἰπῇτε ἂν ἡ τιμωρία εἶναι ἀξία τοῦ σφάλματος. Ἡ Λουίζα οὔτε ἠξεύρει, ἀλλ' οὔτε θὰ μάθῃ ποτὲ τὸ παραμικρόν. Ποτὲ λέξις ἐκ μέρους μου δὲν θὰ ταράξῃ οὔτε αὐτὴν οὔτε σὰς. Ἐχετε ὑγείαν. Συγχωρήσατέ με ἀποποιουμένην τὰ δῶρά σας· ἡ καρδίᾳ μου δὲν τὰ δέχεται ἀφοῦ ἡ ἐδική σας μὲ ἀποκηρύττει... Ἀφίνω ὑγείαν εἰς τὸν φιλοστοργότατόν μου προστάτην. Ἡ καρδίᾳ μου σπαράττεται ὅταν ἐνθυμῶμαι ὅτι θὰ γηράσετε χωρὶς νὰ εἶμαι πλησίον σας.»

(Ἔπεται συνέχεια.)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

ΜΑΤΘΑΙΟΥ Β. ΠΑΡΑΝΙΚΑ σχεδίασμα περὶ τῆς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἔθνει καταστάσεως τῶν γραμμάτων ἀπὸ ἐλώσεως Κωνσταντινουπόλεως (1453 μ. Χ.) μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνεστώσης (19^{ης}) ἐκατονταετηρίδος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1867.

Εὐγνωμονοῦμεν τῷ Κ. Παρνίκᾳ ὅτι ἠξίωσεν ἡμᾶς τῆς ἀναγνώσεως τοῦ πανήματος αὐτοῦ, καὶ εὐγνωμονοῦμεν οὐχὶ ὡς φίλοι, ἀλλὰ ὡς Ἕλληνες· διότι, καθὼς πολλάκις ἐγράψαμεν, τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἔχει πρὸ παντός ἄλλου ἀνάγκην νὰ μάθῃ ὅποιον ὑπῆρξεν, ὅποια ἔπαθε καὶ ὅποια ἔπραξεν. Εἶναι τάχα ἀληθινόν, ὡς καὶ σήμερον ἰσχυρίζονται τινες, ὅτι ἐξέλιπε κατὰ κράτος πᾶς δεσμός συνάπτων τὸν ἀρχαῖον πρὸς τὸν καθ' ἡμᾶς ἑλληνισμόν, καὶ ὅτι εἰμεθα ἐκφυλάτινα καὶ παρκεκομμένα ἐξαμβλώματα τῶν βαρβάρων στιφῶν, ἅτινα κατέκλυσαν ἀλλεπάλληλα τὴν ὡραίαν γῆν τῶν πατέρων ἡμῶν; Ἡ, ἂν νομίζωμεν περιττόν, ἡμεῖς οἱ ἀπὸ τοῦ 1821 δημιουργήσαντες ἰδίαν ἐνδοξὴν ἐθνικὴν ἱστορίαν, ν' ἀντικραύσωμεν καὶ

δι' ἄλλων ἀποδείξεων τὴν παράβολον ταύτην κατηγορίαν μᾶλλον ἢ γνώμην, δὲν εἶναι τοῦλάχιστον περίεργον, ἰχνηλατοῦντες τὰς βαθμίδας τῶν παρελθόντων αἰώνων, νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν γενεαλογικὴν ὁλυσιν, ὅπως ἀνέυρωμεν ὑπὸ γῆν ἐκείνον αὐτῆς τὸν κρίκον, τὸν ὅποιον κατεβύθισαν μὲν, δὲν συνέτριψαν ὁμως χειμαίριαι καταγίδες καὶ στυγεροὶ κατακλυσμοί; Καθὼς ὁ τεχνίτης, ὁ ἐπιστήμων, ὁ στρατιωτικὸς, ὁ πολιτευόμενος τέρπεται καὶ καυχᾶται ἐπιδεικνύων διπλώματα μαρτυροῦντα τὴν ἐμπειρίαν τῶν ἰδίων πατέρων, ἦν καὶ αὐτὸς ἐκληρόνυμην ἡ ἀγωνίζεται νὰ κατακτήσῃ, οὕτω καὶ τὰ ἔθνη μεγαλύνονται ἅμα δὲ καὶ δεῖξαν καρποῦνται δσάκις εὐκλεῖς ἔχοντα, ὡς τὸ ἑλληνικόν, προπάτορας, ἀποδεικνύουσιν ὅτι, εἰ καὶ κατεδικάσθησαν εἰς ἀδοξίαν πρὸς καιρὸν, ἀπ' αὐτῶν ὁμως καταβαίνουσι, καὶ εἰς αὐτῶν τὸ κλέος σπεύδουσι ν' ἀναβῶσιν.

Ἀλλὰ, τίς ἡ ὁδὸς ἦν πατοῦντες δυνάμεθα ν' ἀνακλύψωμεν τὸν κρίκον ἐκείνον, ἀφοῦ ἀκτὴν καὶ ἱστορικὴ δὲν ὑπολάμπει μεταξὺ τῆς νυκτὸς, ἥτις τετρακόσια ἔτη ἀμφεκάλυψε τὴν Ἑλλάδα; Τὴν ὁδὸν ταύτην, πολυέλικτον ναί μὲν, καὶ σκοτεινὴν, καὶ δυσανάβατον, ἀλλ' ὅμως προσιτὴν ἐπὶ τέλους πρὸς τὸν φιλοτίμως καὶ καρτερικῶς ἐπιζητοῦντα τὰ πάτρια ἔχνη, ἐχάραξαν γενναίως ἀπὸ τινων ἐτῶν ἄνδρες φιλογενεῖς, περιουγάζει δὲ σήμερον δι' ἀφθόνου φωτός καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἀνὰ χεῖρας Σχεδίασματος. Εἶναι δὲ ἡ ὁδὸς αὕτη ἡ τῆς γλώσσης, τῆς δημοτικῆς ποιήσεως, τῶν σχολείων, τῶν συγγραφῶν, τῶν ἐθίμων, τῶν ἠθῶν, καὶ ἐν γένει ἡ τῆς παραδόσεως.

Ἐκ τῶν πολλῶν αὐτῆς διακλαδώσεων ὁ Κύριος Παρνίκας ἠσπάσθη τὴν τῶν σχολείων ἰδίαν. Πρὸ αὐτοῦ ὁ δοίδιμος Μουστοξύδης ἐπάτησε τὴν τῶν συγγραφέων καὶ ἐπιστήμων ἀνδρῶν, ὁ Κ. Παπαδόπουλος Βρετὸς τὴν τῶν βιβλίων, ὁ Κ. Ζαμπέλιος τὴν τῆς γλώσσης καὶ τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων, ἡ Παρθώρα, ἀφ' ἧς οὐκ ὀλίγα ἀπήνησεν ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς, πάσας ἐκείνας καὶ ἄλλοι ἄλλας. Μονογραφίαι δὲ τινες, οἷα ἡ τοῦ Κ. Καστόρχη περὶ τῆς ἐν Δημητσάνῃ σχολῆς, τοῦ Κ. Τριανταφυλλίδου περὶ τῶν κατὰ Πόντον Ἑλλήνων, τοῦ Κ. Δεκιγάλλα τὸ Σχεδίασμα καὶ ἕτεροι δημοσιευθεῖσαι ἐν θνητογένεσι, κατ' ἐθνικὴν συμφορὰν, περιοδικοῖς, τῷ Φιλοστορι φέρ' εἰπεῖν καὶ τῇ Χρυσαιλίδει, ἐξωμάλυναν ἐτι μᾶλλον τὸ τραχὺ τῆς ἀναβάσεως, καὶ προσήγαγον ἀξιόπιστα τεκμήρια, ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ὁ ἑλληνικὸς νοῦς, ἡ ἑλληνικὴ καρδία διεπεραιώθησαν μέχρις ἡμῶν διὰ τοῦ ζόφου μακροτάτης ταλαιπωρίας, λελωθμένα μὲν, ἀλλὰ σώζοντα τὸν πρῶτον ἰδιογενῆ χαρακτήρα.

Τὸ καθ' ἡμᾶς, τοῦ Κ. Παρνίκᾳ τὸ Σχεδίασμα

ἔποτελεῖ ἐν τῶν ἀξιολογωτάτων τούτων τεκμηρίων, διότι οὐ μόνον τὴν ὑπερξίν σχολείων, ἀπ' αὐτῶν πολ- λάκις τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς ἀλώσεως, ἀποδεικνύει, ἀλλὰ καὶ πλείστα ὅσα ὀνόματα τῶν διδασκάλων, τῶν ἀληθῶν τούτων τοῦ ἔθνους εὐεργετῶν, ἀνευρῶν σημεῖοι. Ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς τῇ Μεγάλῃ, καὶ νῦν ἐτι ἀκμαζούσῃ, τοῦ Γένους Σχολῇ ὑπῆρξαν καὶ ἄλλαι περὶ τὰς εἰκοσιν, ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς ἐ- παρχίαις τῆς Τουρκίας περὶ τὰς ἑκατὸν, ἐν ταῖς ἀ- σιατικαῖς περὶ τὰς εἰκοσιν, ἐν ταῖς νήσοις περὶ τὰς εἰκοσιπέντε, καὶ δύο ἕτεραι δεκάδες ἐν ταῖς κατὰ Ῥωσίαν καὶ Λύσιν ἑλληνικαῖς ἀποικίαις. Ἐν πάσαις δὲ ταύταις ἡρμηνεύοντο πρὸ παντὸς ἄλλου οἱ Ἕλλη- νες συγγραφεῖς, καὶ ἡρμηνεύοντο οὐχὶ ἀπλῶς ὅπως παρὰ τοῖς ξένοις, παρ' οἷς προτίθενται ὡς ὑποδείγ- ματα ἐξόχου τέχνης καὶ καλλονῆς, ἀλλὰ ὡς ὅροι πικρῆς διαθήκης, τῶν ὁποίων ἡ εὐσεβείας καὶ αὐστηρὰ ἐκπλήρωσις ἐπεβάλλετο εἰς τὰ νόμιμα τέ- κνα. Ὡς θεῖα ῥήματα ἀνεκυκλοῦντο ἀπὸ στόματος εἰς στόμα αἱ γνώμαι τῶν ἀρχαίων, καὶ ὡς κανόνες διαγωγῆς, ὡς κεφάλαια νόμου, ὡς πλάκες Μωϋσέως μετεδίδοντο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Ἐκαστος διδά- σκαλος, ἕκαστος ὁπωσοῦν πεπαιδευμένος πατήρ, ἦτο ζῶν ἀνθολόγιον τοῦ Στοβαίου, οὐδεὶς δ' ἐτόλμα νὰ ἐρίτῃ, καὶ ἐσφαλμένον ἂν ἦτο, πρὸς τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἰσοκράτους, τοῦ Εὐριπίδου, τοῦ Δη- μοσθένους, ἢ καὶ τῶν κατωτέρως ἀξίας ἀρχαίων συγγραφέων, διότι ἐλάτρευεν αὐτὸ ὡς εὐχρῆς πα- ράγγελμα ἀειποθήτου γεννήτορος. Τῶν διδασκόν- των ὁ ζῆλος ἦτο ἀνάματος, περιφλεγῆς, ἄσβεστος, οἱ δὲ διδασκόμενοι δὲν ἐμάνθανον, ὡς σήμερον, γράμ- ματα ἵνα γίνωσιν ὑπάλληλοι, ἢ σκοπὸν μόνον ἔχον- τες πορισμὸν χρημάτων, ἀλλ' ἵνα καλλιεργήσωσι τὸν χερσωθέντ' ἀγρὸν τοῦ ἔθνους. Ἐκπλιέργουν δὲ καὶ οὗτοι καὶ ἐκεῖνοι τὸν ἀγρὸν, οὐ μόνον κοπιῶντες ἀλ- λά καὶ κινδυνεύοντες. « Ἐκαστος τῶν κρατούντων, καὶ ὁ ἑσχατος, ὡς γνωστὸν, εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ φορολογῇ, νὰ τυραννῇ καὶ ν' ἀποκτείνῃ τοὺς ὁπα- δοὺς τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τὰ σχολεῖα, διεγεί- ροντα ὑποψίας, κατετρέχοντο παντοιοτρόπως, καὶ διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ ἐσοφίζοντο παντοίους ἐπι- σης τρόπους ὅπως ἀποφεύγωσι τὴν ὀργὴν ἐκείνων. Διὸ ὁσάκις συνήρχοντο εἰς τὸ σχολεῖον εἰς ἐξ αὐτῶν, ἱστάμενος ὡς κατὰ σκοπὸν πλησίον παραθύρου, ἔ- στρεφεν ἀνήσυχος πανταχοῦ τὸ βλέμμα, καὶ ἐδίδε πρὸς τοὺς ἄλλους τὴν εἰδησιν ἐὰν ἔβλεπεν Ὀθωμανὸν ἐρχόμενον μακρόθεν. Καὶ ἀμέσως ἐγίνετο βαθεῖα σιωπὴ διότι οὐκ ἐπὶ εἰς διδάσκοντες καὶ εἰς διδ- ασκόμενους, ἀν' ὁ ἀγέρωχος διαβάτης ἤκουε θόρυβον ἢ φωνὰς μαρτυρούσας διδασκαλίαν! Ἀνέβαιναν ὅλως πνέων θυμὸν εἰς τὸ ἐπίτηδες ζοφούμενον σχολεῖον, καὶ ἐξυλοκόπει, καὶ ἐτραυματίζει, καὶ μίαν μίαν

ἀπέσπ' αὐτὰς τρίχας τοῦ διδασκάλου, ἂν ἐτύγγανε φέρων, ὡς σὺνηθες τότε, πώγων (1). »

Ἀλλαχοῦ πάλιν ὁ κίνδυνος ἦτο φοβερώτερος, διότι οὐδ' εἰς σκότιον δωμάτιον ἐτόλμα νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνήν ὁ διδάσκαλος τὴν ἡμέραν. Ἐκεῖ οἱ μαθηταί, ἐξερχόμενοι ἐντρομοὶ τὴν νύκτα, καὶ ὑπὸ μάλης ἔ- χοντες κεκρυμμένα τὰ τετράδια, ἐπεκαλοῦντο ἄδοντες τὴν βοήθειαν τῆς σιλήνης, ὅπως εὐοδώσῃ αὐτοὺς εἰς τὸν περισπούδαστον νκὸν τῶν Μουσῶν.

« Φεγγαράκι μου λαμπρὸ,
» φέγγε με νὰ πορπατῶ,
» Νὰ πηγαίνω 'ς τὸ σχολεῖον,
» Νὰ μαθαίνω γράμματα,
» Γράμματα, μαθήματα
» Τοῦ Θεοῦ ποιήματα » (2).

Ποῖημα τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ χρηματισμοῦ τρόπον ἐδό- ξαζον οἱ πρὸ ἡμῶν τὴν παιδείαν τὴν δ' ἀληθῶς θεῖαν ταύτην δόξαν καὶ διὰ στίχων ἐνεστάλαζον, ὡς ὁ Σόλων τοὺς νόμους, εἰς τὰς ἀπκλὰς τῶν νέων ψυχάς.

Καὶ τίνας, ἀναπολοῦντας τὰς θυσίας, τοὺς ἀγῶ- νας καὶ τοὺς κινδύνους μεθ' ὧν περιέσωσαν οἱ πρὸ ἡ- μῶν τὸν ἑλληνισμόν, δὲν κατανύγεται μέχρι δα- κρύων ἡ καρδία; Ὑμεῖς δὲ οἱ ἀναμασσώμενοι τὰ ἀν- τικειμενικὰ καὶ ὑποκειμενικὰ τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης, καὶ διὰ τοῦτο περιφρονοῦντες ἀλτζονικῶς τοὺς ἀοι- δίμους ἐκείνους διδασκάλους οἵτινες, ὑπὸ τὰς θαρ- σκλέας πτέρυγας τῆς Ἐκκλησίας διεφύλαξαν καὶ παρέδωκαν εἰς ἡμᾶς τὴν πολυτίμητον κιβωτὸν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, πεσόντες προσκυνήσατε τὴν ἱεράν αὐτῶν κόνιν. Εἰδέτε ποῦ ὁ θάνατος ἐφείσθη ἄχρις ὥρας εὐαρίθμων τινῶν λειψάνων τῶν δυσανύμων ἐκείνων χρόνων, ὡς τοῦ Ἀσωπίου καὶ Φιλητᾶ, κατα- σπάσθητε καὶ τούτων τὰς χεῖρας, διότι χάριν τῆς ἀνενδότου αὐτῶν καρτερίας εἰσθε σήμερον Ἕλληνες.

Ἰδοὺ ἀλάνθαστον τεκμήριον τοῦ καταδυθισθέν- τος, ἀλλὰ μὴ συντριβέντος κρίκου, ὅστις συνδέει τὸν ἀρχαῖον πρὸς τὸν μεταγενέστερον Ἕλληνα. Ἐάν οὗτος ἦτο ξένος πρὸς ἐκείνον, δὲν θὰ ἐθυ- σίαζε, δὲν θὰ ἠγωνίζετο, δὲν θὰ ἐκινδύνευεν ὅπως σώσῃ τὴν κληρονομίαν τῶν γονέων αὐτοῦ· ἀλλὰ ἢ θὰ ἐμάνθανε τὴν ἑλληνικὴν ὡς ὁ Γάλλος, ὁ Ἀγγλος, ὁ Γερμανὸς, ἢ δὲν θὰ ἐμάνθανεν αὐτὴν διόλου.

Ὡς πρόσθετον, ἀλλ' οὐδὲν ἦττον ἰσχυρὸν ἐπιχεί- ρημα ὅτι οἱ νεώτεροι Ἕλληνες εἶχον βαθεῖαν τὴν συν- εἰδησιν τῆς ἑλληνικότητος αὐτῶν, εὐρίσκωμεν ἐν τῷ Σχεδιάσματι τὴν ἰδρυσιν σχολείων ὑπὸ τῶν ἐν Ῥωσίᾳ, Δακίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Δύσεως καὶ τῶν Ἰν-

(1) Ὁρα Πανδ. Τόμ. Ε'. σελ. 480.

(2) Πανδ. Τόμ. Η'. σελ. 175, καὶ Τόμ. ΙΒ', σελ. 484.

διῶν ἀποίκων ὁμογενῶν. Ἐν Ὁδησσῷ, ἐν Βουκουρεστίῳ, ἐν Ἰκσίῳ, ἐν Νίζνῃ, ἐν Ἑνετίᾳ, ἐν Λειψίᾳ, ἐν Τεργέστη, ἐν Βιέννῃ, ἐν Καλκούττῃ, ἐν Δάκκκις καὶ καθεξῆς ὑπῆρχον καὶ σχολεῖα ἑλληνικὰ καὶ διδάσκαλοι Ἕλληνες. Ἐν Νεοφύτῳ (Neusatz), μικρῇ πόλει τῆς Οὐγγαρίας, ἐλάχιστος ἀριθμὸς Ἑλλήνων εἶχε καὶ σχολεῖον καὶ ἐκκλησίαν. Τὸ 1793 ἔτος ἐζήτουν διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῶν Μαρκιδῶν διδάσκαλον διὰ τὸ ἐκεῖ «Ἑλληνορωμαϊκὸν σχολεῖον, μετέχοντα ὅχι μόνον ἀπὸ γερμανικῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκκλησιαστικῶν ψαλσίματα» (1). Ἀξιοσημείωτον δὲ, εἰ καὶ λυπηρότατον, ὅτι πολλαὶ τῶν σημερινῶν ἑλληνίδων ἀποικίων, καὶ τοὶ πλουσιώτεροι καὶ πολυαριθμότεροι τῶν πρὸ αὐτῶν, ἡ δὲν ἐφρόντισαν νὰ ἰδρῶσιν ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἢ καὶ τῶν προὑπάρχοντων παρημέλησαν τὴν συντήρησιν. Ποῦ τοιαῦτα ἐν Μασσαλίᾳ, ἐν Λονδίῳ, ἐν Μάντσεστερ, ἐν Λίβερπουλ; Ποῦ τὸ ἐν Ὁδησσῷ ἀκμάζον πρότερον; Ἐκεῖ πολλάκις παῖδες Ἑλλήνων ἀγνοοῦσι καὶ τὸ λαλεῖν τὴν πάτριον γλῶσσαν!

Ἄλλοτερον πόρισμα ἐξάγομεν ἐκ τοῦ Σχεδίασματος, τὴν ἀκοίμητον πρόνοιαν τῆς Ἐκκλησίας παρὶ ἐδρύσεως σχολείων, πανταχοῦ ὅπου ἔζων Ἕλληνες· τοιαύτη δὲ καὶ τοσαύτη ἐξετείνετο καὶ εἰς τὰ ἔσχατα ὅρια τῆς ἑλληνίδος χώρας, ὥστε ἀδιστακτικῶς πιστεύομεν ὅτι οὐδέποτε μήτηρ, σπεύδουσα νὰ δώσῃ γάλακτι τὸ λιμῶντον αὐτῆς τέκνον, ἤσθάνθη σφοδρότερους παλμούς. Τὴν ἀξιοθαύμαστον ταύτην πρόνοιαν οὐδεὶς βεβαίως ὁ μὴ ὁμολογῶν καὶ ὅμως χαίροντες ἀνεθυμίζομεν ἐν μόνον παράδειγμα, τὸ τῶν ἐν Ἰωαννίνοις συσταθέντων σχολείων ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Ζώη Καπλάνη. Ὁ Ζώης ἐπιθυμῶν νὰ καθιερωθῶσιν ὑπὸ τῆς θρησκείας, ὅπως γίνωσι καὶ διαρκέστερα καὶ ἑλληνοπρεπέστερα, ἐξητήσατο τὴν ἐπέμβασιν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας· αὕτη δὲ ἐξέδοτο τῷ 1805 γράμμα σιγιλώδες, οὗτινος τὸ ἑλληνικώτατον, ἀλλὰ δὴ καὶ κατανυκτικώτατον προοίμιον ἀνέγνωμεν πρὸ τινῶν ἐτῶν. «Διηνεκῶς μὲν ὁ χρόνος, λέγει ὁ ἀληθῶς παναγιώτατος Καλλίνικος, ῥοῦς ὢν ἀστατεῖ, καὶ σὺν ἑαυτῷ φέρων τὰ ἐν γενέσει αἰεὶ μεταβάλλει ταῦτα καὶ μεταποιεῖ, καὶ οὐδὲν ἐξ τῶν ἐκτὸς καὶ περὶ τὸν ἀνθρώπου ἀστεμφές, καὶ ἀμετακίνητον, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ μένον καταστάσει, ἀφ' ἧς καὶ καθ' ἣν προέβη ἀρξάμενον· ἀλλ' ἡ γνώμη τέως ἐν πολλοῖς νικᾷ, καὶ τὰ τῇ ῥύμῃ τοῦ χρόνου συνεφελκόμενα καὶ μεταπίπτοντα ἀνορθοῖ, καὶ καθίστησιν ἐχόμενα τῆς προόδου κλπ. (2).» Ἀξιοὶ δὲ ὁ Πατριάρχης παρὰ τῶν διδασκάλων πρῶτον μὲν «τὴν κοσμιότητα

τῶν ἡθῶν καὶ τὴν λογικὴν βελτίωσιν τῶν μαθητευομένων,» ἦτοι τὴν ἀγωγὴν τοῦ στήθους, ἧς ἄνευ «καὶ αἰεὶ εὐφρυνέσται τῶν ψυχῶν διαφερόντως κακαὶ γίνονται»· δεύτερον δὲ «τὸ ἀναδιδέχαι τοὺς μαθητὰς ἐγκρατεῖς περὶ τὴν ἀρχαίαν καὶ πατρικὴν διάλεκτον καὶ ἐπὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς ἰδιαιτέρας μαθήσεις προάγειν, καὶ προσλαμβάνειν μαθητὰς πανταχόθεν... μάλιστα ἐκ τῶν ἀκρῶν, οἵτινες δι' ἐνδείαν παντάπασιν ἀγευστοὶ παιδείας διέμειναν, καὶ τῆς πατρῴας ἀρχαίας φωνῆς ἐξέπεσον (1).»

Μετὰ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν σχολείων τὸ Σχεδίασμα περιέχει σύντομον σημείωσιν τῶν ἐν τῇ Δύσει δεδαξάντων καὶ καλλιγραφησάντων γνωστοτέρων Ἑλλήνων. Οὐχ ἦτον δὲ χρήσιμον νομίζομεν καὶ ἑτέρου ἔργου τὴν κατασκευὴν, ἥν-ὁ φιλόπρονος συγγραφεὺς δύναται νὰ ἐπιχειρήσῃ, τὴν συλλογὴν λέγομεν τῶν ἐπιγερμμάτων, ἅτινα ἔθος ἐπικράτει πρὸ ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος νὰ τάσσωνται ἐπὶ κεφαλίδος τῶν βιβλίων. Ἐκ τῆς ἀνθολογίας ταύτης καὶ τὰ περὶ τῶν σχολείων, καὶ διδασκάλων, καὶ συγγραφέων ζητήματα θέλουσι δευκρινηθῆ ἔτι μᾶλλον, καὶ τὴν πρέπουσαν τιμὴν θέλομεν ἀποδώσει εἰς τὴν μνήμην ἐκείνων, οἵτινες παλαίοντες ἀθλητικῶς δὲν ἀφῆκαν νὰ καταποντισθῇ διὰ παντὸς ἐπὶ τοῦ μακροῦ καὶ φρικτοῦ ἐκείνου ναυαγίου τὸ σκάφος τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παιδείας.

Τὸ Σχεδίασμα τοῦ Κ. Πικρανίκα καθὸ τοιοῦτο, καὶ καθὸ μάλιστα πρῶτον διαλαβὸν περὶ σχολείων, οὔτε πλήρες, ἀλλ' οὔτε ἄμοιρον ἐλλείψεων ἀξιοῖ ἑαυτό. Θέλει δὲ εὐεργετήσῃ ἔτι μᾶλλον ὁ συγγραφεὺς τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἱστορίαν, ἐὰν ἀσχοληθῇ εἰς συμπλήρωσιν αὐτοῦ, ἀφοῦ μάλιστα ἔχει συναντιλήπτωρ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικὸν φιλολογικὸν Σύλλογον, ὅστις, εἰ καὶ νέος τὴν ἡλικίαν, οὐκ ἐλίγον συνετέλεσε καὶ συντελεῖ εἰς τὴν κοινὴν ὠφελειαν (2).

(1) Αὐτ.

(2) Ζητοῦμεν τὴν ἀδειαν νὰ ὑπομνήσωμεν τῷ συγγραφῇ ὅτι ἀξιοπιστότεροι ἀποδείκνυσιν αἱ μαρτυρίαι, προσλαμβανόμεναι ἐκ τῶν πρώτων πηγῶν ἢ ἐκ τῶν δανεισθέντων αὐτὰς· τότε δὲ ἡ ἐπικλησις τοῦ ὀνόματος τούτων καταντᾷ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ περιττὴ. Περὶ τοῦ Ἀθηναίου Φιλαρᾶ ἔγραψεν ὁ μακαρίτης Γεννάδιος ἐν τῷ Β'. τόμῳ τῆς «Πανθώρας» (σελ. 845), ὁ δὲ Στέφανος Κανέλλος, οὗτινος ὁ αἰὶς θάνατος ἐστέρησε τὴν Ἑλλάδα ἀνδρὸς πολυμαθεστάτου καὶ ἐμβριθεστάτου, δὲν ἦτο ἐκ Κρήτης, ὡς λέγει τὰ «Σχεδίασμα» ἐν σελίδι 162, ἀλλ' ἐγεννήθη ἐν τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων ἐκ πατρὸς Χίου καὶ μητρὸς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀνάγν. περὶ αὐτοῦ τὰ ἐν τῷ Α'. τόμῳ (σελ. 570) τῆς Πανθ. δημοσιευθέντα. Λησμονεῖ πρὸς τούτοις ὁ Κ. Πικρανίκα τὸ τοῦ Ἀθῆναις τυπογραφείου, περὶ οὗ διέλαθεν ὁ Κ. Π. Λάμπρος ἐν τῇ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ πραγματείᾳ, τῇ καταχωρισθείσῃ ἐν τῇ «Χρυσῇ Ἀλλίδι».

(1) Πανθ. Τόμ. 17', σελ. 352.

(2) Πανθ. τόμ. Ζ', σελ. 12.